

Dr. Ante Rukavina

CRIKVINA NA RUBU SJEĆANJA

Da je u Staništu, nekadašnjem seocu nedaleko Karlobaga, u neko davno doba postojala crkva, to znade samo nekoliko žitelja Karlobaga i okolice. Najviše podataka o njoj, iako posve oskudnih, znade krepak starac na pragu devedesete godine života *Nikola Tomljenović* zvani *Cezar* i njegov susjed *Dane Bučić*. Iz njihovih škrtih rečenica, jer crkvu kao građevinu nisu upamtili ni njihovi najstariji preci, može se doznati nekoliko nesigurnih podataka, a još se manje može zaključiti o ovoj crkvi pogledom na hrpu obrušena kamenja u samom Staništu, na mjestu i danas zvanom *Crikvina*.

Stanište je od Karlobaga udaljeno oko 2,5 km. Na krškoj zaravni između omanjih brda smjestilo se seoce na nadmorskoj visini od otprilike 220 m. Nekadašnje ionako usitnjene granice i kamenjare s brojnim kamenim suhozidnim ogradama uz njih dobrano je obrasla šikara, jer više nema sječe drva ni brojnih nekadašnjih koza da joj usporavaju rast. Iz gustih šikara može se ponegdje ugledati ostatak zida nekadašnjih kuća. Dvije su još nastanjene. Njihovi vlasnici ovdje paze stoku, iako su oni i žitelji Karlobaga u kome imaju nove kuće.

Kada je Stanište nastalo i zašto je tako nazvano teško je odgovoriti. Možda bi na to mogla odgovoriti stručna, ponajviše arheološka istraživanja, ali će proći još dugo vremena dok tako malo seoce pobudi njihovo zanimanje. O poslijeturskom naseljavanju Stjepan Pavičić u knjizi *Seoba i naselja u Lici* iznosi podatak da su Tomljenovići iz Liča u Gorskom Kotaru, napasajući svoje stado selili prema Krivom Putu, Senju i karlobaškim predjelima, pa su tako prispjeli i u Stanište, zaposjeli njegov zapadni dio gdje su i danas vidljivi ostaci njihovih kuća. Dogodilo se to tijekom 18. stoljeća, a već početkom 19. stoljeća *Franjo Julije Fras* u svojoj poznatoj *Topografiji Karlovačke Vojne krajine* iz 1835. godine piše da je Stanište blizu mora, da je to malo selo s 13 obitelji i 92 katolička žitelja.

Od tada se broj kuća i žitelja povećavao, pa se pamti da su na razmeđu 19. i 20. stoljeća u Staništu bile 33 naseljene kuće. Nakon toga broj žitelja pada pa ih je u popisu godine 1991. svega 14, ali su oni

dobrim dijelom i karlobaški žitelji. Ovdje su samo radi svoje stoke, a većina ih je u radnom odnosu ili mirovini.

Nekad je u zapadnom dijelu Staništa bilo 10 kuća Tomljenovića, na sjeveru su bili Jelinići, istočno Budaci, a južno Bačići, sve sami Bunjevci.

Iz Karlobaga se u Stanište može doći dobro uhodanom planinskom stazom. Iz dijela Karlobaga zvanog Dočići, krene se prema zapadu trasom vodovoda, nakon nekoliko stotine metara skrene se desno i uzbrdo na stočarsku stazu. S desne je ove staze brežuljak Gaj (208 m), a svuda okolo goli kamenjar. Uskoro se oko staze pojavljuje rijetka, a zatim gušća šikara. Na samom rubu šikare i nekoliko metara ispod staze prva je zanimljivost. U stijeni visokoj oko dva metra isklesao je *Ivan Kuzmić-Istranin*, zvan *Šolo*, otvor otprilike veličine 25x10 cm u kojega je postavio kipić Majke Božje. Uklesan je i datum 17. 10. 1919. Kipić okrenut prema moru i zapadu nestao je, ali se stari Karlobažani sjećaju tog čovjeka čija se velika i obližnja njiva ispod ovoga kamena zvala *Šolova ograda ili Šolovica*. I ovaj detalj govori o štovanju Majke Božje u ovom kraju.

Naš put nastavlja uzbrdo i prolazi s desna Živog kuka, slikovita kamenog vrha. Na stazi pod njim nekoliko kamenih ploča označava mjesto koje se naziva Počivalo i tu je otprilike polovice puta do Staništa. Krećući se po rubu jaruge, kojom se za nevremena odlijeva višak vode iz Staniške kotline, šikara prelazi u pravu šumu koja je obrasla velik dio staniških predjela. Hrastova stabla okružuju male oranice koje se od njih jedva i vide. No žive vode nema ni za lijek. Kao rijetka zanimljivost spominje se ovdje da se jednom davno ne nedalekom i nešto povišenom Jelenića dolcu, na istočnom rubu Staništa, u bujici, što se za proloma oblaka spustila s planine, utopila jedna žena.

Na ulazu u Stanište treba skrenuti lijevo dobrim i širokim skoro kolnim putem stotinjak ili više metara i onda se stiže desno od puta do mjesta zvanog Crikvina. U gustom šikari vidi se razbacano kamenje, ali, kad se malo bolje razgleda opažaju se obrisi nekadašnje crkve.

Do ovoga se mjesta može doći i s druge strane, iz drage Ribarice udaljene od Karlobaga oko 7 km idući u smjeru Senja. Iz Ribarice se krene u planinu i prema istoku kroz Bojnu Dragu napredujući starom stočarskom stazom prema Staništu.

Predjel Bojna Draga dobio je naziv prema jednom davnom okršaju s Turcima o čemu govori i pjesma iz tog doba:

*»Znadeš li ti, brate moj,
gdje no u staromu viku,
za slobodu krvi riku,
prolio je strašan boj!«*

Između bojne Drage i Karlobaga pružila se nevelika planinska kosa nadmorske visine nešto više od 200 m, koja se sastoji od nekoliko neznatnih viših vršaka, a zovu ih Staniške glavice. Te glavice počev od Karlobaga prema Bojnoj Dragi, zovu se Jelinić, Crkvena i Tomljenović glavica. Iz naziva se lako zaključuje da su prva i posljednja nazvane prema žiteljima nastanjenim na sjeveroistočnoj strani, a za srednju je očito da je nazvana prema nekoj postojećoj crkvi.

Te glavice, ustvari, dijele Stanište od mora. Njihova prema moru nagnuta strana, posljednjih desetljeća obrasla gustom borovom šumom i službeno se naziva crkveni gaj. To je izvanredno zanimljiv podatak, jer, koliko se zna, takva naziva za neki planinski predjel, odnosno obronak, nema na cijeloj našoj obali, a koliko li je samo na njoj crkava. Istinabog u razdoblju prošlog »pravovjernog« komunizma neki je isto takav kartopisac iz naziva izbacio slovo k, pa je dobio naziv Crveni gaj, što je dobro odgovaralo ondašnjem vremenu, ali ga na taj način nije ustalio niti ga narodu nametnuo.

Što je još zanimljivije, nekoliko desetaka metara daleko od obale i ispod obronaka Crkvenog gaja posji u moru kamena hrid koja se također naziva Crkveni gaj. A toga, uistinu, nema nigdje na našoj obali. Na što bi ovi nazivi mogli upućivati? Na to, da je negdje u blizini postojala znamenita crkva kojoj je na proštenje dolazilo mnoštvo naroda. Tu su pristizali brodicama i onda se preko planinskih obronaka penjali k toj crkvi. A kako su ti obronci, vjerojatno, bili u vlasništvu crkve, onda su tako i nazvani. A preko njih se za jedan sat, bilo kojom od ovuda brojnih kozjih staza, moglo stići u staniške predjele, tj. do crkve.

I još jedna zanimljivost. Današnji živući žitelji prezimena Babić iz drage Brkinac, oko 2 km magistralom iz Karlobaga prema Senju, tvrde da je na stijeni iznad same ceste i uz njihovu kuću nekad postojala crkvice sv. Jurja, ali je u neko davno doba prenesena na Pag i postavljena iznad Paških vrata, tj. nešto sjevernije od vrha Kršine (263 m). Još prije nekoliko desetljeća vidjeli su se na tom mjestu ostaci

neke građevine, a onda je na samom vrhu nikao TV odašiljač, pa su navedeni ostaci pali u zaborav.

Sve ovo govori da je negdje u blizini postojalo nešto znamenito u vjerskom smislu, ali to treba otkriti i dokazati. Na upite o Staništu i njegovim vjerskim objektima gvardijan Krsto iz karlobaškog samostana tvrdi da u crkvenim knjigama ne piše ništa o tome i ne želi se upuštati u dublje razmatranje ovog problema.

A što o ruševinama crkve u Staništu kažu sami žitelji Staništa? Što govore o mjestu koje se naziva Crkvina, a nalazi se ispod krševita brežuljka koji ih dijeli od mora i zove se Crkvena glavica? Oni tvrde, da je tu postojala crkva Sv. Stane, kako oni skraćeno kažu za Sv. Anastaziju, pa da je i samo mjesto po crkvi dobilo ime. Zanimljivo je da nešto južnije u Velebitu i u zadarskim predjelima Sv. Anastaziji skraćuju ime u Stoša ili Stošija.

I kažu: »*Eto vidite, tu je bila ta crkva.*« Pogledom na njezine ostatke, može se uistinu utvrditi da se radilo o dosta velikoj crkvi, otprilike, koliko se to može procijeniti prema skoro potpuno srušenim zidovima, 15 x 8 m i da je kao i sve druge crkve bila postavljena u smjeru zapad - istok. Još se opažaju obrisi apside, a mještani tvrde da se prije drugog svjetskog rata poznalo i mjesto gdje su bila postavljena zvona. I danas se opažaju dijelovi zida širokog oko 1 m, koji je na ponekom mjestu isto toliko visok. Sve to govori o solidnoj izgradnoj crkvi od tvrda materijala. Nažalost, nema nikakva ostatka po kojem bi se mogla ustanoviti njezina starost, jer stručnjaci tvrde da se iz poslone im žbuke na radiokarbonsku analizu, ne može dobiti nikakv rezultat.

Međutim, nitko se u Staništu ne sjeća crkve u cjelini, čak ni jednog njezina detalja, neti o njoj zna što drugo. Sve su ovo ovdje bili doseljeni žitelji - Bunjevci u kojih se sačuvala predaja o crkvi, ali je oni, vjerojatno, ni pred tristo godina, u dane njihova doseljenja, nisu vidjeli u cjelosti. Sigurno je bila porušena već u turskom vremenu.

Samo ime mjesta i crkve pobuđuje sumnju i navodi da je bila posvećena nekom drugom, a naziv mjesta Stanište nalazi opravdanje u ovdašnjim stoljetnim kretanjima stočara. Naime, ovdašnji su stočari imali svoje nastanbe u višim velebitskim predjelima. Tijekom zime u potrazi za pašom silazili su sve bliže moru i tu se zadržavali sve do proljeća. Te privremene i manje im važne nastambe nazivali su **stanovi** i vrlo je lako moguće da je od njih postao i naziv mjesta, odnosno tako su ga mogli nazvati i novodošli Bunjevci kad su se

naselili i naišli na gotove nastambe. Običaj silaženja stočara u niže predjele uz podvelebitsko more potpuno je vremenski različit od običaja sjeverodalmatinskih stočara koji iz svojih pravih domova svakog ljeta za sušna razdoblja odlaze na pašnjake najviših južnovelebitskih vrhova, u svoje skromne nastambe koje također nazivaju stanovi.

Za svoja kretanja u planinu i iz nje, žitelji su iz Staništa koristili brojne stočarske staze koje ih i danas mogu odvesti u Ledenik, Velinac ili Brizovac ili u još više planinske predjele, a s druge strane iste ih takve staze dovode do mora.

Međutim, na rješenje tajne crkve u Staništu može nas uputiti, ili u najmanju ruku zagolicati našu maštu, podatak koji iznosi Petar Runje u »Zvonima« 11/87, str. 12. U članku u štovanju Majke Božje u srednjem vijeku piše doslovce ovo: »(...) 13. svibnja 1495, Vid Galica u Rabu ostavlja u oporuci, među ostalim, da bude pokopan u franjevačkoj crkvi sv. Ivana na Rabu i da šest osoba pođe hodočastiti nakon njegove smrti u šest različitih svetišta. Najprije određuje da jedna osoba pođe posjetiti grobove apostolskih prvaka sv. Petra i Pavla u Rim, zatim jedna osoba da posjeti svetište sv. Franje Asiškog u Asizu i jedna neka pođe u svetište Majke Božje u Rahanato (Italija). Zatim navodi tri naša marijanska svetišta u koje želi također da pođe po jedna osoba, i to neka jedna osoba pođe posjetiti (hodočastiti) u svetište Majke Božje Trsatske (in Flumine), jedna osoba neka pođe posjetiti svetište Majke Božje 'de Modrussia', (Modruš - Ogulin) i jedna neka pođe u svetište Majka Božje 'supra Scrisia' (Krasno)« (podvukao pisac ovoga teksta).

Nabrajajući tri posljednja marijanska svetišta Runje misli da po pod svetištem supra Scrisia trebalo biti svetište u Krasnom. Kako je Scrisia stari rimski naziv Karlobag, odnosno Bag, to je iz praktičnih razloga posve nevjerojatno. Jer iz Karlobaga do Krasna treba pješaćiti i tri dana, a to u ono doba srednjega vijeka, kada je Velebit bio pun pravih prašuma i divljih zvijeri, nije bilo ni lako ni jednostavno. Uostalom da je Vid Galica, kao žitelj posve blizog Raba u svojoj oporuci mislio na Krasno, bio bi u tekstu oporuke naveo supra Segnia, tj. iznad Senja, jer se put između Senja i Krasna može prevaliti za jedan dan.

A za to da je u Staništu postojala znamenita i za onaj krševiti i skromni kraj i povelika crkva, dovoljno nam govori više naziva spomenutih u ovom tekstu: Hrid Crkveni gaj, sam naziv obronka Crkveni gaj, brežuljak Crkvena glavica te sam lokalitet Crikvina i

ostaci zidina crkve posve solidne izgradnje. Sve to govori da su se na ovom dijelu obale mogli iskrcavati brojni hodočasnici i po brežuljcima u vlasništvu crkve dolaziti na proštenje. Također s planinske strane brojnim su se stazama spuštali oni drugi hodočasnici. A da je Majka Božja u Podgorju i Lici bila osbito slavljena govori i činjenica da je u njezinu čast podignuto više crkava nego, možda, u nekom drugom kraju.

Kako se onda moglo dogoditi da ta crkva padne u potpuni zaborav, da ostane na samom rubu naših sjećanja, i to samo nekoliko ljudi? Izmjena žitelja, ratovi s Turcima, opasnost od Mlečana, sve je to zatiralo narodnu svijest o njegovu postojanju. Zato nije ni čudo da se za ruševine i drugih crkava na Velebitu ne zna kome su bile posvećene kao npr. na Jezerima nedaleko Krasna, na Mirovu, Dundović Padežu, Malom Rujnu itd.

Crikvina je danas obrasla šikarom. Takva ista šikara pokriva i ostale staniške predjele. Šećući se po nekadašnjim skoro posve zaraslim stazama oko ograda može se nedaleko Crikvine u smjera prema moru opaziti velika cisterna iz godine 1940. i zatim druga u smjeru prema planini iz godine 1880. I saznati da ovamo do svojih kuća navrate najčešće Branko, Joso i Dane Bačić da obiđu svoje ovce i koze, pčelinjake i njivice krumpira. I uvijek su, pomalo, u stalnom strahu da će im medvjed razvaliti pčelinjake, a jaka višednevne bura toliko išiti iznikle krumpirove nadzemne dijelove da od njih neće biti nikakva uroda. I zato ih sade u onim predjelima gdje najgušća šikara bar donekle ublažuje udare uvijek oštre velebitske bure.

Sjećaju se Bačići svojih dječaćkih dana kada je ovdje bilo nekoliko krvavih okršaja između hrvatske vojske i partizana u drugom svjetskom ratu. Od turskog doba do danas to su bile jedine pucnjave u njihovu mjestu, pa ipak su ih suvremeni tokovi života povukli da napuste svoja ognjišta. Oni su još u dobroj snazi ali se ipak priupitajmo da li će uskoro Stanište i njegovi predjeli biti potpuno prepušteni medvjedima čiji se vonj, koji put, osjeti iz gustih šikara, hoće li još samo fazani i pokoji galeb ukazivati na to da i ovdje ima tragova života, da je tu nekad bilo cijelo selo i u njemu crkva, zamalo posve zaboravljena?!